

บทที่ 2 ภูมิหลัง

ดังได้กล่าวในบทที่ 1 แล้วว่า การศึกษาคติชาวบ้านจะช่วยให้ศึกษาเพื่อใจกลุ่มนั้นที่ศึกษาได้ดียิ่งขึ้น แต่คติชาวบ้านนี้มีความสัมพันธ์กับประเพณีและวัฒนธรรมอย่างมาก วัฒนธรรมประเพณี เป็นพื้นฐานความคิด ความเชื่อของชาวบ้าน จึงอยากรู้ถ้าว่าคือวัฒนธรรมและประเพณีที่รักษาเด็กน้อย

ก่อนอื่นลองหันมาดูนิยามของวัฒนธรรม ซึ่งตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Culture ว่ากันว่าความกว้างขวางเพียงไร “ได้มีผู้ให้คำนิยามไปต่างๆ กัน เช่น

“วัฒนธรรม คือ วิถี หรือค่านิยมแห่งชีวิตของชุมชนหมู่หนึ่งซึ่งอยู่รวมกันในที่แห่งที่เรียกวัฒนธรรมนั้นโดยเฉพาะ” และ “เพ่งเล็งถึงความเป็นอยู่ของคนในส่วนรวม ไม่เฉพาะเอกชน หรือคน ๆ เดียว สิ่งต่าง ๆ ทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งมนุษย์เป็นผู้ทำ หรือ ปรุงแต่งสร้างขึ้น หรือดัดแปลงแก้ไขสิ่งที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติเพื่อประโยชน์แห่งความเป็นอยู่ของตนในส่วนรวม ไม่ได้มุ่งเฉพาะตัวคนเดียว ก็เป็นวัฒนธรรมทั้งนั้น”¹

“วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงปรับปรุง หรือ ผลิตสร้างขึ้นเพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตของมนุษย์โดยส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้ เลียนกันได้ เอาอย่างกันได้”

“วัฒนธรรม คือ ผลรวมแห่งการสร้างสรรค์ของมนุษย์ ซึ่งได้มาจากการเรียนของกลุ่มชนในอดีตถึงปัจจุบัน วัฒนธรรมย่อมหมายรวมถึงสิ่งทั้งปวงที่มนุษย์ได้ทำขึ้นในรูปของเครื่องมืออาชีวะ ที่อยู่อาศัย สินค้า และความเป็นไปทางวัฒนธรรม ๆ หมายรวมถึงสิ่งทั้งปวงที่มนุษย์ทำให้ประณีตขึ้น พัฒนาขึ้น (Develop) ไม่ว่าจะเป็น กิริยาท่าทาง ความเชื่อกฎหมาย ศิลปะ ความรู้ต่าง ๆ ประชญา และองค์การทางสังคมต่าง ๆ ”

นักมนุษยวิทยา ชื่อ เฮอร์สโควิทส์ (Herskovits) จำแนกองค์ประกอบ หรือประเภทของวัฒนธรรมไว้เป็น 5 กลุ่ม ด้วยกัน คือ

1. วัฒนธรรมทางวัสดุ และการใช้ (Material Culture) เป็นพวกเครื่องใช้ไม้สอย โถะ เก้าอี้ บ้านเรือน เสื้อผ้า รวมถึง เทคโนโลยี เศรษฐกิจ การผลิต การบริโภคด้วย

¹ พระยาอนุมานราชธน วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย หน้า 9

2. สถาบันสังคม (Social Institutions)

สถาบัน คือ สถานที่ ๆ มีคน กลุ่มคน ทำงานร่วมกัน มีเป้าหมายร่วมกัน การทำงาน สัมพันธ์กัน อาจเป็นกลุ่มคน หรือบุคคล ที่รวมอำนาจหรือเป้าหมาย เช่น กษัตริย์ แบ่งเป็น สถาบันกษัตริย์

สถาบันศาสนา

สถาบันครอบครัว

สถาบันแต่ละสถาบันจะมี ลักษณะเฉพาะตัว มีบทบาทแตกต่างกันไป ตัวบุคคลแต่ละคน มีหน้าที่ต่าง ๆ กัน และองค์ประกอบของโครงสร้างของสถาบันหนึ่งย่อมแตกต่างจากอีกสถาบันหนึ่ง

3. มนุษย์กับจักรวาล เป็นเรื่องของความเชื่อ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา อ่านความ สามารถของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม อุดมการณ์ ความลึกซึ้งของจักรวาล ฯลฯ

4. สุนทรียภาพ (Aesthetics) ได้แก่

ดนตรี

ศิลปะ

วรรณกรรม

เรื่องของสุนทรียภาพนี้ มีคุณค่าเหนือประโยชน์ใช้สอย เน้นศิลปะและความงาม

5. ภาษา

มีผู้จำแนกองค์ประกอบของวัฒนธรรมแตกต่างไปจาก เยอร์สโควิทส์กล่าว คือ แบ่งวัฒน- ธรรมออกเป็น 2 ประเภท¹ คือ

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) ได้แก่ บ้านเรือน เครื่องใช้ไม้สอย และ เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น

2. วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non Material Culture) หรือบางแห่งเรียกว่า วัฒนธรรม ทางจิตใจ อันได้แก่ศาสนา จรรยา ศิลปะ ความคิด ความเชื่อต่างๆ เป็นต้น

แบ่งวัฒนธรรมเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. วัฒนธรรมที่เน้น ศิลปะ และความรู้ (Pure art, Fact, Knowledge) เน้นการปลูกฝัง ให้เห็นคุณค่าของศิลปะ ความรู้ เช่น เรื่องของศาสนาอันมีผลต่อความเจริญของงานทางบัญญา มิได้มุ่งประโยชน์ใช้สอย

2. วัฒนธรรมที่เน้นการผลิต และประยุกต์ (Applied art and Materials) ได้แก่ การ ผลิตต่าง ๆ เช่น เครื่องใช้ไม้สอย แม้แต่การผลิตในโรงงานอุตสาหกรรมก็ถือเป็นวัฒนธรรมประเภทนี้

¹ พรา曜อนุมา Narachan วัฒนธรรมและประเทศไทย ผู้เขียน 7 ของไทย หน้า 10

3. วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบที่เป็นแบบแผนของสังคม (Folk ways, Mores) เปรียบ
เหมือนกำแพงความประพฤติ มีข้อห้าม ข้อควรปฏิบัติ และมีบงลงไทย เช่น กฏหมาย ระบบการ
ปกครอง หลักของศาสนา และปรัชญาอย่างเป็นต้น

แบ่งวัฒนธรรมเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1. คดิธรรม อันประกอบด้วย วัฒนธรรมทางศาสนา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการจิตใจ
การดำเนินชีวิต เพื่อเป็นระเบียบปฏิบัติอันดึงดูด

2. เนติธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมทางกฎหมาย ชนบที่มีประเพณีที่ยึดถือกันอย่างแน่นหนึ่น
กฎหมายมีบงลงไทยผู้กระทำความผิด ชนบที่มีประเพณีอาจมีหรือไม่มีบงลงไทยผู้กระทำความผิด แต่ถ้า
ใครผ่านชนบทจะเป็นผลร้ายแก่จิตใจของผู้คนนั้น เพราะไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม

3. วัตถุธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมทางวัตถุ ได้แก่ บ้านเรือน ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม¹
เครื่องใช้ไม้สอย เป็นต้น

4. สหธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมทางสังคม เช่น มรรยาทในการทักทาย การรับประทาน
อาหาร การพูด เช่น ขอโทษ ขอบคุณ ฯลฯ

แบ่งวัฒนธรรมเป็น 5 ประเภท ได้แก่

1. วิชาการ และวิธีการ ได้แก่แบบแผนและวิธีการที่มุ่งยึดใช้ในการหาประโยชน์จาก
สรรพสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติ เพื่อให้ได้มาซึ่งเครื่องบริโภค และอุปโภคต่าง ๆ เช่น อาหาร เสื้อผ้า
บ้านเรือน เครื่องใช้ไม้สอย ฯลฯ

2. วัฒนธรรมทางเศรษฐกิจ ได้แก่ แบบแผนแห่งการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการผลิต
การจำหน่าย แลกเปลี่ยน เครื่องอุปโภคบริโภคต่าง ๆ ตลอดจนการบริการ พ่อสอนความต้องการทั้งทาง
กายและใจของบุคคลและสังคม

3. สถาบันทางสังคม อันได้แก่สถาบันกฎหมาย สถาบันครอบครัว โรงเรียนหน่วยงาน
กลุ่มคนเฉพาะอาชีพ ฯลฯ เป็นสถาบันที่จัดตั้งขึ้นหรือ รวมตัวกันขึ้นเพื่อจุดประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง
หรือหลักอย่างร่วมกัน เช่น ประกอบอาชีพ การศึกษา การปกครอง ฯลฯ

4. วัฒนธรรมสัญญาลักษณ์ได้แก่ ภาษา ที่ใช้สื่อสารกันในสังคมนี้ ๆ

5. ศาสนา หรือลัทธิความเชื่อบางอย่าง เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และสนองความ
ปรารถนาของสังคม

จากการแบ่งวัฒนธรรมออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังกล่าววนี้ เราพอมองโครงสร้างหรือองค์
ประกอบของวัฒนธรรมได้เป็น 2 แนวทาง คือ วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตโดยตรง เช่น

อาหาร เครื่องใช้ไม่สอย ที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า นวยภัตต่างๆ กัญชา ภาษา การปักครอง ฯลฯ และวัฒนธรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตโดยตรง แต่ช่วยบรรลุจิ ย์ดหนี่ยวจิจิ เป็นเครื่องสังเสริมสติบัญญา เช่นศิลปะต่างๆ ความเชื่อ ศาสนา ฯลฯ

จากนิยามและคำอธิบายเรื่องวัฒนธรรมข้างต้นพอจะทำให้เห็นว่า วัฒนธรรมคืออะไร และกินความว้างแค่ไหน คร่าวนี้ลองมาดูประเพณีบ้าง เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่าง คติชาบ้าน วัฒนธรรม และประเพณี

ประเพณี ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Customs¹ ซึ่งประเพณี คือ ความประพฤติที่ชนหมู่ได้หมุนเวียนอยู่ในที่แห่งหนึ่ง ถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกันและสืบทอดกันมาช้านาน ถ้าใครในหมู่ประพฤติออกนอกแบบก็เป็นผิดประเพณี ถ้าเป็นธรรมเนียมประเพณี การทำผิดนั้นไม่ถือเป็นเรื่องรุนแรง แค่ถ้าเป็นจริยศีลประเพณี การทำผิดจริยศีลประเพณีอาจมีการถูกลงโทษหรือเป็นหัวร้องเรียนที่รังเกียจของสังคมได้ ประเพณีเดิมทั้งหมดเป็นด้วยความรู้สึกว่า เหมาะ ว่าดี ของผู้เป็นเจ้าของประเพณีในชนนั้น ประเพณีนั้นเกิดจากความประพฤติของบุคคลหนึ่งก่อน คนอื่นในหมู่จะดูถูกบังคับ หรือจะด้วยเหตุอย่างไรก็ตามที่ เมื่อเห็นว่าดีก็ทำตามเอาอย่างบ้าง ประเพณีอาจแยกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. ประเพณีส่วนบุคคล เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงาน การตาย สร้างบ้านปลูกเรือน บวชพระ ทำขวัญ ทำบุญอาสา เป็นต้น

2. ประเพณีส่วนรวม เป็นประเพณีที่ทุกคนจะร่วมกันทำ เช่น ประเพณีทางศาสนา สังกรานต์ ตรุษสารท เป็นต้น

ประเพณีอาจแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

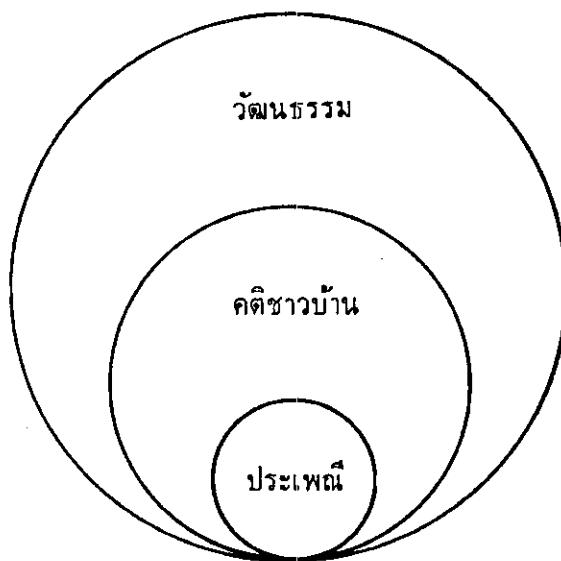
1. ธรรมเนียมประเพณี (Convention)
2. ชนบประเพณี (Institution)
3. จริยศีลธรรม (Mores)

ธรรมเนียมประเพณี เป็นประเพณีเกี่ยวกับเรื่องทั่วไปที่ไม่มีกำหนดบังคับ หรือมีแบบแผนเท่าชั้นประเพณี เป็นเรื่องของการปฏิบัติสืบท่องมาตามความเชยชิน ไม่รู้สึกเป็นภาระหนักที่ เช่น ธรรมเนียมการทักทาย การผ่อนรองเท้า ฯลฯ ส่วนชนบประเพณีเป็นระบบที่สืบทอดกันมาต่อเนื่อง เช่น การไหว้ครู การรับวุช การทำสพ การแท่นแมว บ้องไฟ ฯลฯ

¹ คำว่า Tradition และ Custom ใช้ในความหมายที่หมายกันแทนกันໄก็ส์บีนนัมธรรม ถือเป็นความคิดความเชื่อที่มีอยู่ในใจ ถ้ามีการสกัดออกเมื่อไรก็เป็นพิพิธภัณฑ์ หรือประเพณีที่แสวงขอมา คำว่า Tradition มาจากภาษาละตินว่า Traditio มีความหมายว่า handing down, handing over, delivery, etc.

ส่วนจาริคประเพณี เป็นประเพณีที่เป็นเหมือนกฎหมายของสังคม ใครฝ่าฝืนทำผิดจาริค ประเพณีถือเป็นความผิด ความชั่ว สังคมวังเกียจ เช่นการที่หญิงมีซุ้ม หรือชายที่เป็นชู้กับลูกเข้าเมียเข้า หรือการที่ลูกตอนตีพ่อแม่ ถือเป็นเรื่องร้ายแรงที่คุนในสังคมจะวังเกียจบุคคลเหล่านี้ ถือว่าบุคคลเหล่านี้ ฝ่าฝืนจาริคประเพณี

จากคำอธิบายเรื่องประเพณีนี้เราจะเห็นว่า ประเพณีเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและในบทแรกก็ได้กล่าวถึงว่าประเพณีชาวบ้าน (Folk Customs) เป็นส่วนหนึ่งของคติชาวบ้านด้วย เมื่อตู ความสัมพันธ์ของคติชาวบ้าน ประเพณี และวัฒนธรรมแล้ว อาจแสดงเป็นแผนผังได้ดังนี้

ประเพณีเป็นส่วนหนึ่งของคติชาวบ้านและเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมคติชาวบ้านเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรมกินความกว้างกว่าคติชาวบ้าน

นัยสำคัญที่เป็นผลให้เกิดความแตกต่างของวัฒนธรรม

เราจะทราบได้ว่าชนชาติใด หรือกลุ่มชนใดมีความเป็นอยู่หรือมีวัฒนธรรมเป็นอย่างไรก็อยู่ที่สิ่งต่าง ๆ ที่ชนชาตินั้นปัจจุบันหรือสร้างขึ้น ทำขึ้น อันมีลักษณะปรากฏออกมายให้เห็นได้ในรูปแบบต่าง ๆ ของชนชาตินั้น ๆ ได้แก่ ประเพณี ศิลปะ วรรณกรรม ศาสนา ความเชื่อถือ จรรยาการศึกษา กฎหมาย การปกครอง และอื่น ๆ เหล่านี้ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ถ้าแยกกันก็เป็นเพียงส่วนประกอบของวัฒนธรรมเท่านั้น ถ้ารวมกันหมวดนั้นก็เป็นวัฒนธรรมของชาตินั้น แต่ก็เป็นเพียงอาการภายนอกที่สำแดงออกมายให้ปรากฏเห็นหาใช่ตัวแท้ของวัฒนธรรมไม่ เพราะมันเร้นอยู่ภายในมองไม่

เห็น แต่เพื่อความสะดวกเรารึ่งเอาสิ่งเหล่านี้มาร่วมกันทั้งหมด แล้วเรียกว่า วัฒนธรรม วัฒนธรรมนี้ ในชาติเดียวกัน แต่ถ้าคนละท้องถิ่นก็ย่อมแตกต่างกันไป จะไม่มีรากศัพด์เดียวกัน หรือไม่เป็น Leveling of Culture (บางทีก็เรียกว่า Uniformity of Culture) คนแต่ละชาติแต่ละท้องถิ่นย่อมมีความเป็นอยู่ไม่เหมือนกันที่เดียว จะให้คนที่อยู่ใกล้ทางเดินความเป็นอยู่เหมือนคนอยู่ใกล้ๆ เขากลุ่มทุกอย่างไม่ได้ คนอยู่ตอนกับคนอยู่ที่ลุ่มน้ำติดกัน ก็น้อยในที่น้ำกับคนอยู่ในที่ร้อนติดกัน เพราะฉะนั้นคนแต่ละประเทศชาติ หรือ แต่ละท้องถิ่นจึงต้องสร้างวัฒนธรรมให้เข้ากันเหมาะสมเจ้ากับความเป็นอยู่ของตน วัฒนธรรมจะเจริญงอกงามได้ ต้องอาศัยหลัก 2 ประการ คือ ความเหมือนกัน และไม่เหมือนกัน รวมกันได้เป็นเอกภาพ (Unity in Varieties) ซึ่งพระยาอนุมาราชธนได้เปรียบเทียบความสำคัญของ ความเหมือนและความต่างของวัฒนธรรมไว้ว่า

“ร่างกายของคนก็มีส่วนต่างๆ ประกอบกัน เป็นตัวคน เช่น หัว ตัว แขน ขา เป็นต้น แต่ละส่วนก็มีลักษณะไม่เหมือนกัน ถ้าเหมือนกันก็ประกอบเป็นรูปร่างคนไม่ได้ ส่วนประกอบเหล่านี้ ต่างส่วนมีความสำคัญ จะว่าไครก็ว่ากันก็พูดไม่ได้ เพราะมีหน้าที่ซึ่งต้องกระทำด้วยกัน แต่ถ้าขาด เสียส่วนใด ส่วนรวมคือร่างกายก็บกพร่องไม่สมบูรณ์ ถ้าจะพยายามทำให้แขน เหมือนกับขา หรือ กลับกันทำให้ขาเหมือนแขนก็ทำไม่ได้ ทำได้ก็แต่จะบารุงแข็งหรือขาให้มีความสมบูรณ์ขึ้นเท่านั้น เพื่อจะได้ทำประโยชน์ตามหน้าที่ให้ร่างกาย คือ ส่วนรวมได้สมบูรณ์ และร่างกายจะสมบูรณ์ก็อยู่ที่ ส่วนต่างๆ ซึ่งมีลักษณะไม่เหมือนกัน กระทำหน้าที่ของตนให้ประสาน หรือรวมเข้ากันได้เหมาะสมเจ้า ขาทั้งคู่ถ้าก้าวพร้อมกัน ไม่ก้าวไปตามหน้าที่ของขา ขาขวาแย่งหน้าที่ของขาซ้าย และขาซ้ายแย่ง หน้าที่ของขาขวา ไม่ก้าวเป็นจังหวะให้ประสานเข้ากันได้เหมาะสมเจ้าก็เป็นก้าวเดินไม่ได้ เพราะฉะนั้น สิ่งที่ประกอบรวมกันแต่เว่าเข้ากันได้เป็นเอกภาพ หรือ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน”¹

การกล่าวเปรียบเทียบถึงความสำคัญของความเหมือนกันและต่างกันของวัฒนธรรมดังกล่าว จะทำให้ศึกษาเห็นว่า วัฒนธรรมที่ต่างกันไปของแต่ละภาคแต่ละท้องถิ่นมีความสำคัญ หรือมีคุณค่า ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน

หากเราจะพิจารณาถึงปัจจัยสำคัญๆ ที่ทำให้วัฒนธรรมของกลุ่มชนแต่ละกลุ่มแตกต่างกันไป อาจแยกเป็น

1. สิ่งแวดล้อม อันได้แก่ สภาพดินพื้นาที่ หรือสภาพภูมิศาสตร์
2. ภาษา
3. อาชีพ

¹ พระยาอนุมาราชธน, วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ของไทย หน้า 6-7

4. เซื้อชาติ
5. ลักชีความเชื่อ ศาสนา
6. ระบบการปกครอง

ชนชาติไทยในประเทศไทย ยอมรับระบบการปกครองเหมือนกัน แต่อาจแตกต่างกันในการอาชีพ ศาสนา และสภาพภูมิศาสตร์ที่เป็นสิ่งแวดล้อม เพราะฉะนั้นวัฒนธรรมของชนชาติไทยในท้องถิ่นต่าง ๆ จึงแตกต่างกันในรายละเอียด แต่ส่วนรวมนั้นเหมือนกัน หากเราจะแบ่งชนชาติไทยในประเทศไทยตามสภาพภูมิศาสตร์จะแบ่งได้เป็น 4 ภาค คือ

- ภาคเหนือ
- ภาคอีสาน หรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคใต้

เราจะเห็นว่าลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะภูมิประเทศ เป็นที่ร้านสูง ลักษณะเป็นที่ลุ่มร้าน เป็นต้น แต่ก็มีส่วนเหมือนกันอยู่ เช่น การใช้การปกครองระบบเดียวกัน ภาษาพูดที่ใช้เป็นภาษาราชการร่วมกันตลอดจนศาสนาที่นับถือของประชาชนส่วนใหญ่คือศาสนาพุทธเหมือน ๆ กัน เป็นต้น

คติชาวบ้านมีคุณสมบัติใกล้เคียงกับวัฒนธรรม คติชาวบ้านของแต่ละภาคจึงมีส่วนที่เหมือนกัน และแตกต่างกันอันเนื่องจากบ้านจังหวัดต้นนี้คืออย่างเช่น การวัดความดีความงาม ของแต่ละภาคต่างก็เหมือน ๆ กัน แต่ค่านิยมหรือการปลูกฝังบางสิ่งบางอย่างต่างกัน ของภาคใต้ มีภาษิตสอนว่า ตื้นสายให้สร้างสวนพร้าว ตื้นเข้าให้สร้างสวนยาง เป็นภาษิตเฉพาะอันเกี่ยวข้องกับการอาชีพ ส่วนภาษิตบทหนึ่งของภาคอีสาน ต่างจากคติของภาคเหนืออย่างเห็นได้ชัดเป็นตรงกันข้ามคือ

ภาษิตภาคเหนือว่า “ตึก¹ บ้ำเดกิน บ่ม ไฟด่านไฟส่องห้อง² ตึกบ้ำได้บุ่งได้บั่ง บีบ³ น้องดูแควน”

ภาษิตภาคเหนือ ให้คิดว่า ทุกนี้เพราไม่มีกิน ไม่มีไครจุดไฟส่องห้องแต่ถ้าทุกนี้ที่ไม่มีเครื่องนุ่งห่ม เครื่องประดับพอสมควรอาจทำให้ผู้อื่นดูหม่นดูแคลนเอาได้ แสดงว่า คนที่ดีหรือ ผู้ภาษิตนี้ ขึ้นมา มีความเชื่อว่า ไม่มีกินไม่เป็นไร ขอให้มีเครื่องนุ่งห่ม เครื่องประดับให้ดูดีไวก่อน เป็นอันใช้ได้อันภาษิตนี้ ตรงข้ามกับภาษิตภาคอีสานที่ว่า

^{1, 2} เสียง ท ในภาษาเดิมภาคเหนือ ส่วนใหญ่ จะกรงกับเสียง ท ในภาษาภาคกลาง

³ เสียงอักษร บ ในภาษาเดิมเหนือส่วนใหญ่ จะกรงกับเสียง พ ในภาษาภาคกลาง

“ทุกบ่มีเสื้อผ้าเยื่อนดิพอลลี่อยู่ ทุกบ่มีข้าวใส่ท้องนอนล็อกยูบ์เป็น (สุข)”

ภาษิตของชาวอีสาน ถือว่า ทุกบ่มีเสื้อผ้า ข้าวเรือนดิ ฯ ยังพอกันได้แต่ทุกบ่มีไม่มีข้าว กินนั้นเป็นทุกบ่มีทันไม่ได้

ตัวอย่างของคิดชาวบ้านที่แตกต่างกันของแต่ละภาค เช่น ประเพณี การลอยกระทง ก่อไว้คือ ประเพณีการลอยกระทงของภาคเหนือจะมีพิธี 3 วัน ในวันขึ้น 13, 14, 15 ค่ำ ในวันขึ้น 13 ค่ำ เป็นวันคระเตรียมอาหาร วันขึ้น 14 ค่ำ เป็นวันทำบุญ คือ นำ กัดคาดาร แล้วเครื่องอุปโภค ไปถวายพระสงฆ์ที่วัด ทางวัดจัดตกแต่งสถานที่ ชาวบ้านในละแวกนั้นจะไปจัดทำกระทงให้ญี่หัวด โดยมากจัดเป็นรูปเรือตั้งไว้ที่กลางลานวัด ภายในกระทงใหญ่นั้นจะบรรจุของกิน และ เสนบิญกรัง เช่น ข้าวสาร น้ำตาล เป็นต้น นอกนั้นไม่มีข้าว เทียนไข ผ้าห่มกันหนาว และอื่นๆ สิ่งของเหล่านี้ ชาวบ้านนำมาถวายวัด และบรรจุลงในกระทงเพื่อทำการต่อไป

เมื่อถึงวันงานอันเป็นวันสำคัญ คือ ขึ้น 15 ค่ำเดือน 2 เวiyak ฤหิป¹ ชาวบ้านนำข้าวปลา อาหารไปทำบุญที่วัดแล้วนำของกินไปเจอกันตามบ้านเพื่อมี ขนมเทียน โดยมากเด็กผู้หญิงนำช่อดอก ไม้ช่อเล็ก ๆ ไปมอบให้ผู้เฒ่าผู้แก่ที่นอนจำศีลอดูญี่หัวดังตั้งแต่วันขึ้น 14 ค่ำ ส่วนเด็กผู้ชายทำกระทงขนาด เล็กแข็งกันและเตรียมประทัดเป็นตับ ๆ สำหรับไปจุดด้วย พอดกเย็นค่าลงแล้ว นำผางประทีป (กระทงจุดไฟ) ทำด้วยดินเผามีรูปและขนาดเท่าถ้วยตะไลเล็ก ๆ แต่ปากผายตันกว่า หยาดน้ำผึ้งป่น น้ำมันมะพร้าวลงไป และใส่ด้วยควันเป็นตันสำหรับเป็นไส้จุด นำไปสู่วัดค่าง ๆ เอาไปจุดที่หน้าพระ ประธานในโบสถ์มากดวงด้วยกัน จากนั้นชาวบ้านก็ช่วยกันแห่กระทงให้ญี่หัวดังในละแวกบ้านของตน ไปลอยพร้อมกับกระทงเล็กทำด้วยดินเผามะพร้าวเป็นรูปต่าง ๆ บ้างก็ใช้ใบตอง ใบพลับพลึงมาเย็บเป็น กระทง เป็นของแต่ละคนไปลอยด้วย ในกระทงจะใส่กล้วยหอม อ้อย ด้วย พากติดตามกระทงจะร้อง เพลงอย่างสนุกสนานพายเรือตามไปไกลพอสมควรก็จะกลับ พากยกจนก็จะมาเก็บกระทงไป ได้ของ กินของใช้จากในกระทงนั้น

จะเห็นว่า การลอยกระทงของภาคเหนือต่างจากการลอยกระทงของภาคกลางมาก คือ การ ลอยกระทงของภาคเหนือ จะมีการทำบุญโดยผู้ลุยกระทง มีจุดผางประทีป และมีกระทงให้ญี่หัวดังของกิน ของใช้เพื่อเป็นทานแก่คนยากจนด้วยจะเห็นว่า การลอยกระทงของภาคเหนือ เป็นงานรื่นเริงควบคู่ ไปกับพิธีทางศาสนา แต่การลอยกระทงของภาคกลางเป็นประเพณีที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา เน้นการ รื่นเริงเท่านั้น ส่วนการลอยกระทงของภาคอีสาน มีการทำกระทงให้ญี่หัวด้วยตันกล้วย ประดิษฐ์

¹ เดือนขึ้น 15 ค่ำ เวiyak ฤหิป ตรงกับกันกลางเดือน 12 ของภาคกลาง เพราะ ทางภาคเหนือนับเดือน เร็วไปกว่าของภาคกลาง 2 เดือน

ให้ห้องดงแผลวันนี้ไปจอดไว้ทางด้านน้ำ ชาวบ้านพากันลงเรือไปชุมนุมร้องรำทำเพลง แล้วจุดได้ที่กระหง เอาไปปล่อยกลางแม่น้ำในกระหงมีอาหารเสื้อผ้าของใช้ การลอยกระหงภาคอีสานนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ไหสเรือ เมื่อเปรียบเทียบการลอยกระหงของภาคต่าง ๆ คือ ภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคกลาง แล้วจะเห็นความแตกต่างอยู่ คือ ภาคเหนือ และภาคอีสาน ใช้การลอยกระหงในญี่ปุ่นการทำงาน เพราะใส่อาหารและเครื่องใช้ลงไปด้วย คราวเก็บได้ก็นำไปใช้ แต่ภาคเหนือมีการทำบุญด้วย การลอยกระหงของทุกภาคเน้นการรื้นเริงเป็นสำคัญ ส่วนทางภาคใต้ไม่มีการลอยกระหง แต่มีพิธีลอยแพ¹ ซึ่งจะกระท่ำเมื่อเกิดความทุกข์ใช้ได้บ่อย จะนำหอยงามทำเป็นแพใส่อาหารเครื่องเข่น แล้วลอยไป

จากดัวอย่างที่ยกมาจะเป็นเครื่องยืนยันว่าคติชาวบ้านของคนในชาติเดียวกันแต่คนละท้องถิ่นก็ยังแตกต่างกันไป หากเราศึกษาคติชาวบ้านของถิ่นใดภาคใด เราควรศึกษาสภาพภูมิศาสตร์ สังคมล้อมของชนถิ่นนั้น ๆ ควบคู่กันไปด้วย เพื่อความเข้าใจในคติชาวบ้านนั้นดีขึ้น ดังนี้ครับ จะบอกถึงสภาพภูมิศาสตร์ของแต่ละภาคโดยสังเขปคือ

ภาคเหนือ ภูมิประเทศมีป่าและภูเขา มีที่ราบอยู่ตามลุ่มน้ำเป็นแห่ง ๆ แม่น้ำป่าเป็นที่ตั้งของจังหวัดเชียงใหม่ แม่น้ำวังเป็นที่ตั้งของจังหวัดลำปาง แม่น้ำน่านและแม่น้ำยม เป็นที่ตั้งของจังหวัดน่านและแพร่ แม่น้ำโขงและแม่น้ำ็ก ก เป็นที่ตั้งของจังหวัดเชียงราย ประชาชนนับถือศาสนาพุทธ เชื้อชาติไทยแต่ได้มีการติดต่อใกล้ชิดกับพวกล้อ เบิน ลาว ดังนั้นวัฒนธรรม (ภาษา ประเพณี ฯลฯ) จึงคล้ายกัน ประชากรมีอาชีพปลูกผัก ทำป่าไม้ ทำนาและหัตถกรรมในครัวเรือน

ภาคอีสาน เป็นที่ราบสูง กว้างใหญ่ ดูดฟันน้ำท่วม ดูดแล้งแห้งแล้ง ประชาชนเป็นไทยบ้าง ลาวน้ำบ้าง อาจมีชาติพม่าอยู่เป็นหย่อม ๆ ดังนั้น ภาษาประเพณีจึงคล้ายคลึงกันกับเขมรบ้าง ลาวน้ำบ้าง วิถีชีพ กสิกรรม เช่น การทำไร่ ทำนา เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ

ภาคใต้ ประชาชนมีเชื้อชาติไทย แต่ตอนใต้สุดเป็นชาวลាតูบ้าง เพราะอาณาเขตติดต่อกับมลายู พื้นที่เป็นที่ราบลุ่มมีการเพาะปลูก ทำสวนยางการประมง และทำเหมืองแร่

ภาคกลาง ภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มพื้นใหญ่ มีแม่น้ำสายสำคัญ ๆ หลายสาย คือ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำบางปะกง ประชาชนมีอาชีพกสิกรรม มีการประมงบ้างมีชาวจีนปะปนอยู่ทั่วไปแต่ไม่มากนัก

จากสภาพภูมิศาสตร์การอาชีพ ความสัมพันธ์กับชนชาติใกล้เคียงเป็นบื้อจัยอย่างหนึ่งที่ทำให้คดิชาวบ้านของแต่ละภาคแตกต่างกันไป และแสดงลักษณะเฉพาะถิ่น เช่น

¹ พระยาอนุมา Narachan เล่าเรื่องการลอยกระหงไว้ใน ประเพณีท่าง ๆ ของไทยว่า ภาคใต้ไม่มีประเพณี ลอยกระหง แต่มีพิธีลอยแพ ข้าพเจ้า (ผู้เขียน) สอบถามจากคนภาคใต้ จังหวัดนครศรีธรรมราช ในบ้านนั้นน้ำมีประเพณีลอยกระหง เช่นเดียวกับภาคอื่น ๆ ก็วะ

— สูงเด้าช้างเกิดถูกทางหัว สูงเด้าวัวเกิดถูกทางช้าง (แทนอ) การเปรียบเทียบปริศนาของภาคเหนือนอนทัน จะเห็นว่าเกี่ยวกับลักษณะเฉพาะดิน คือ ทางภาคเหนือ มีการเลี้ยงช้างไว้ลากซุ่ง เมื่อกล่าวเปรียบเทียบก็ต้องเอาสิ่งที่เห็นอยู่มาเปรียบเทียบ ช่องภาคอื่นไม่มี

— ทำหน้าเหมือนโนราโรงแพ้ (ใต้)

— เทียนเหมือนโนราโรงแพ้ (ใต้)

การอุปมาอุปไมยเปรียบเทียบว่า ทำหน้าเป็นคนผิดหวัง หรือเงินเหมือนโนราโรงแพ้ ก็เป็นความเปรียบเฉพาะอีน เเพราะทางภาคใต้ นิยมเล่น โนนหัว¹ ความเปรียบอันนี้ไม่พบในภาคอื่น

ส่วนคากาที่เกี่ยวกับพืปอน พบมากในภาคอีสานภาคอื่นเท่าที่ค้นคว้ายังไม่ปรากฏ ทางภาคอีสาน มีคากาปราบผีปอบหลายแบบด้วยกัน ทั้งนี้เพwarะทางภาคอีสาน คนเชื้อ และนิยมเลี้ยงผีปอบกันมาก² ตัวอย่างคากาดังนี้

— คากาเสกใส่ร่ว่านไฟແแทงพืปอน

“โอมยักษ์ณีอันเต ปฏิสิคิวา นิกขะมันตุ โอมสวายาหะ” เสกใส่ร่ว่านไฟ จะเป็นหัวหรือตันก์ได้ แหงหากด้วบป้อมเมื่อเวลาเข้าคุณ

— คากาเสกใส่ฝ้ายผูกปอบ

“กรรมิ ぐるむち ゲレメเด” เสกใส่ฝ้าย 3 ที่ ผูกปอบดีแล

ได้กล่าวถึงคดิชาวบ้านที่แตกต่างกันไปตามบ้านจังหวัด ของแต่ละภาคไปบ้างแล้ว ต่อไปจะยกตัวอย่างคดิชาวบ้านที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกัน ลักษณะที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกัน อ้อเป็นจุดร่วมกันได้แก่ความเชื่อทางศาสนา ค่านิยมทางสังคมบางประการ ดังจะเห็นได้จากคดิชาวบ้านแต่ละชนิด เช่น

— ความเชื่อในเรื่องผลกรรม คือทำได้ได้ ทำช้าได้ช้า อย่างคนที่คอกน้ำไม่หลอกไฟไม่ไฟฟ้า นักพับในนิกาน และการสังสอนในภัยต

— ความเชื่อในเรื่อง ความชื่อสัตย์

— ความเชื่อในเรื่องคุณและโทษของความด้อยดุษ อกตัญญู การเชือพึ่ง—ไม่เชือพึ่งผู้ใหญ่

¹ การเล่นโนนหัว ก็คือ เล่นกระชากร แสงเรืองที่นิยมเล่นกันมากที่สก ก็คือเรืองโนนหัว จนเรียกกันทั่วไปว่า เล่นโนรา และนิยมเล่นประจำทัน ก็ย้อนก้องมีโรงที่แพ้ และชนจะเป็นธรรมชาติ

² ในอดีต คุณภาคอีสาน เชื่อเรื่องผีปอบ การเสกของเข้าห้อง บ้านบันความเชื่อเรื่องผีลักน้อยลงมาก

- ความขยันหมื่นเพียร เป็นเครื่องนำไปสู่ความสำเร็จผล
- การเชื่อเรื่องชาติธรรมกุล ว่าคระกุลต้องเป็นคนดี

จากฯ

ดังตัวอย่าง นิทานเรื่องคนใจบุญ¹ เรื่องนี้เหตุการณ์ในเรื่องค่านิ่นไปคล้ายเรื่อง กต่องข้าน้อย อันเป็นนิทานพื้นเมืองของจังหวัดอุบลราชธานี แต่ที่คนหานี้ต้องการแสดงเป็นตรงกันข้าม เรื่องนี้ต้องการแสดงของความมีจิตใจเป็นกุศล ดังนี้

“ก้ม มีนันนะ ส่องคนผัวเมีย ส่องคนผัวเมียก์ทำไว ทำไว วันหนึ่ง (เอ็ง นีมันเรื่องจริงมั้ง ไม่จริงมั้ง²) ก็ไปส่งข้าวกับคุณน้ำทุกวัน ๆ แล้ววันหนึ่ง วันหนึ่งพระหรือพระพุทธเจ้าที่บินมาหาต่อ่าน มาทางน้ำก็ลิมใส่บาตรจะหมด ตกยังไม่ได้กินข้าว ตกว่า “ทำอะไรอยู่นี่ยะ”

ตกค้อยกอย ยังไม่น่า เชร์แจ้วก์ก็ลับไปจากใส่บาตร ไปหุงนาบอก “ทำไม่ถึงส่งข้าวซ้า” ยายนอก “ไม่ใช่อย่างน้าน หุงแล้วจะเอามาให้ตา ที่นี่เกิดมีพระบินมาหาตักเลยไส แล้วกลับไปเอาข้าว ให้ตาใหม่ เลยซ้า” แทนที่ต่าจะโกรธ ก็เลยบอก “โมกนาสาคร” เชร์แจ้วก์พอกลับถึงบ้าน กลับมาบ้าน พอเช้าอกทำไว่น้ำก็ถอยเป็นทองหมดหั้งนาเลย (เรื่องจริงหรือโกหกไม่รู้ แม้เคยเล่าให้ฉันฟัง เขานอกว่า คือ คนไม่มีโมหะ ยังคนหัวอย่างนี้ด้วย บอกโมกนาสาคร คือจิตใจไม่มีโมหะ มาคิดจะทำนา ทองก็เต็ม แรมรวงข้าวกลายเป็นทอง³)

สำหรับความเป็นผู้ใจบุญ จะทำให้เกิดความสุข หรือได้รับผลเห็นทันตานี้อยู่ทุกภาค เป็นเรื่องท่านมองเดียว ก็จะขอยกอีกเรื่องหนึ่งมาให้พิจารณา คือ เรื่องอ่านใจศรัทธา ดังนี้

มีสองตายาย⁴ ยายคนหนึ่งแล้วก็คุณหนึ่ง ได้ตั้งบ้านอยู่ใกล้ ๆ กับบ้านเศรษฐีคนหนึ่ง เศรษฐีบ้านนั้นก็เป็นบ้านที่มีนั่ง แล้วก็มีสมบัติมากมาย แต่ว่าในการจิตศรัทธาของเศรษฐีนั้น เป็นจิตศรัทธาที่ไม่ค่อยจะแน่แน่ การศรัทธาที่ทำบุญกับพระ ทำบุญกับสงฆ์ที่การศรัทธาเป็นของสำคัญ เพราะฉะนั้นสองคนตายายนี้แก่เป็นผู้ที่มีจิตศรัทธาอันแน่แน่ แม้แต่ว่าจะเป็นผู้ยากจนก็จริง เพราะฉะนั้นแก่ตั้งกระห่อมเล็ก ๆ อยู่ใกล้ ๆ บ้านของเศรษฐีนั้นแหลก แต่เศรษฐีนั้นก็ไม่ได้อาใจส่ออะไร แก่จนเกินไปนัก เพราะว่าแก่เป็นผู้ที่ยากจน และคิดจะดูถูกแก่บ้างเป็นบางส่วนอย่าง ในฐานะที่ แก่เป็นคนยากจนคล้าย ๆ กับว่ามาราศัยที่ของเขากอยู่

¹ จันทร์กรี ศูนย์ภาษา วรรณกรรมไทยรวมภูมิภาคคำนอง คำกอพระบระเบง จังหวัดสมุทรปราการ หน้า 113-114

²⁻³ การจดบันทึกข้อมูลทางคติชาวบ้าน อาจบันทึกคัวยเกรียงบันทึกเสียงแล้วถ่ายทอดออกมานาทามคำนองเด่า โดยไม่เปลี่ยนแปลงคำพูด (พบที่ 3 ประกอบ)

⁴ ภาษาของนิทานในเรื่องนี้ อาจจะวรวนและขาดความหมายส่วน พระราษฎร์โดยทรงจากปากคำผู้เล่ามิได้เปลี่ยนแปลงโดย ความหลักการของภาษาเก็บข้อมูล

ในวันหนึ่งก็ เศรษฐีก็จะทำบุญเช่นเดียวนี้ เรายังกันว่าทำบุญกลางบ้านทำบุญกลางแจ้ง หรือ ทำบุญกลางบ้าน เศรษฐีได้นำประการตามบ้านเพื่อนบ้านที่เขาร้ำ ๆ ราย ๆ ด้วยกัน ที่เขา มีฐานะคล้าย ๆ คลึงกันนั่น เชากับอกกันทั่ว ๆ ไปว่า ในวันพุธนี้จะมีการทำบุญ แต่เขาก็ไม่ได้ บอกกันตามยันั้นหรอกครับ เพราะว่าเขามองเห็นว่าตามยันั่น พูดถึงว่าจะไปบอกกันแก แกก็ไม่มี สมติกำลังอะไรที่จะมาทำบุญ หรือแกจะไม่มีข้าว มีปลา มีแกง มีต้มอะไรมาทำบุญหรอก เพราะว่าแก เป็นคนจน ป่วยการบอกยังงั้นนะ จะ เพราะว่าแกไม่อยากจะบอก เศรษฐีไม่่อยากจะบอกตามยันั่น ทุก ๆ บ้านเขานอก เขาไม่บอกอยู่แต่บ้านตามยังส่องคนนี้แหละ เพราะว่ามองเห็นว่าแกเป็นคนจน อาจจะไม่มีทรัพย์สมบัติหรือมีข้าวมีแกงอะไรมาทำบุญถึงจะมีมาก็คงไม่ติด อาจจะเอามาแล้วคงจะไม่เหลือ หน้าสมตา เขายังไม่บอก

แต่วันนี้ บ้านเศรษฐีเขาก็เริ่มวิดน้อของเข้าให้ถูกที่เดียวแหละ คือว่าบ่อเขาเลี้ยงปลาไว้มาก พุ่งนี้เขายังต้องคัดเอาปลาตัวใหญ่ ๆ นั้นแหละมาทำบุญต้มแกงที่จะถวายพระพุ่งนี้ ในเมื่อเขาก็ใช้ ให้คนใช้ของเขานับนั่นมากมาย ช่วยกันวิดน้อเอาปลาขึ้นมา ฝ่ายสองคนตามยันั้นกว่า ปริมาณ กันว่าพุ่งนี้เราจะเอาอะไรไปทำบุญกับเขาน้าง แต่เขาก็ไม่ได้บอก ฝ่ายตายากกว่า เอ็งเราจะไป ทำไม่ เขายังไม่ได้บอกกับเราแล้วเราไปเก็บจําเอาหน้าไปวางที่ไหนเล่า ก็อย่าเข้า ฝ่ายยาย ยายเขานอกกว่า ไม่เป็นไรหรอกน่า การถูศรี เราให้ดังใจไปทำบุญก็แล้วกัน นี่ยายเขาว่าอย่างนั้นนะครับ ก็เป็นอัน ส่องคนตามยันั้นกลังกันว่า เราจะเอา กับข้าวอะไรล่ะไปทำบุญจะเข้าพุ่งนี้นั่น ก็เศรษฐีเขายังไม่ได้บอก เราก็ ยายเขานอกกว่า แกลงไปขอน้ำเข้าสักตัวหนึ่งซิ ที่บ้านเศรษฐีนี้ เขายังจะไม่ขัดหรอกน่า ปลา ตัวเดียวเท่านั้น ตาเขาก็ไม่อยากไป ว่าไปขอเขาเดียวเขามาไม่ให้ก็อย่าเข้า แล้วเขายังว่าเราต่า ๆ เสีย ๆ เพราะเราเป็นคนจน ยายเขานอกกว่าเขาก่อนเอง เขายังไประบุเดียวเศรษฐีที่กำลังวิดน้ออยู่นั่น ก็อย่างว่า แหลกครับ ตาเขานอกแล้วว่าเขายังไม่ให้กระมัง เขายังไม่ให้จริง ๆ จะขอเขามาทำบุญในวันพุ่งนี้จะ เขากับ เศรษฐีเขาก็ไม่ให้บอกว่าแกจะมาทำอะไร ปลานะแกนั่นจะไปทำอะไร ยายเขานอกกว่า ฉัน จะต้องการทำบุญร่วมด้วยในวันพุ่งนี้

เอ้อ บ่วยการเศรษฐีเขาก็ว่าอย่างนั้น แกจะไปแกงอะไรแกจะมาทำอะไร จะมาทำกับข้าว เลยว ๆ มาด้วยพระ อายชาวบ้านเขาเปล่า ๆ ยังนั่นนะไม่ให้เป็นอันว่าไม่ให้ แกก็กลับ กลับบ้าน กระท่อมของแกตามเดิม กลับมาตามเดิม ก็พอตกเย็นในวันนั้น คนใช้ในบ้านเศรษฐีนั่นเขาก็ทำปลา กันยกใหญ่เที่ยวแหลกท่ากันอย่างเป็นการใหญ่ที่เดียว พอกลางวามีดเข้า แกก็รู้ว่าหัวปลาตัวนี้เข้าไปทั้ง ไว้ที่ไหน ว่าก้างปลาตัวนี้เข้าไปทั้งไว้ที่ไหน มันมากนนายน แกก็ไปเก็บเอาหัวปลาตัวนั้นแหลกมานะยะคล้ายๆ กับว่า คืนวันนั้นแกก็ทำของแกเป็นการใหญ่เหมือนกัน เอาหัวปลาตัวนั้นมาคั่ว นะจะ พรุนน้ำเกลืออะไร

ของแก้ แก้ก็ทำไปตามสถานะของแก้ที่จะมีได้นะยะ แล้วแก้ก็บ่นตามที่โบราณได้เล่ามาผมก็จำเอารื้ว ต่ำบ่เดี๊ยววนครับ แล้วเข้าขึ้นก็หุงข้าว แล้วก็หัวปลาที่บ่นนั้นแหล่ครับใส่ลงไปในก้อนข้าว แล้ว กับน้ำเสร็จเลยบันหุ่มไว้ในนั้นเลียนยะ เข้าขึ้นแก้ก็ไปทำบุญกับเขาม้าง คนใช้เศรษฐีรู้ว่าตอนนี้ดู ยายแก่ข้างบ้านนะมาเก็บเอกกังปลา หัวปลาไป เข้าขึ้นแก้ก็มาทำบุญ เข้าขึ้นไปทำบุญนั่น คดข้าวมา หมดนะยะ ข้าวหมดหม้อเลยไม่ได้กินกันละ ทำบุญหมดเลย คดมาเรียนเลยไม่มีเหลือแล้วในหม้อ มาถึงกีสองคนตายยกมาทำบุญ

ที่นี่เศรษฐีเข้าเห็นว่า ส่องคนตายยกมาทำบุญกับเขาว่าไปเก็บเอกกังปลามาทำ กับข้าวที่ทำอะไรมา พอเห็นสองคนตายยกมาสำรับหนึ่ง เขาก็เบ่งสำรับนั้นไปโอนทั้งหมด นี่เศรษฐีเขาใช้ให้คนใช้นั่นไปโอนทั้งเสีย บอกพระคุณเจ้าย่าจันเลยข้าวนี่ ข้าวกังปลา ฉันอะไร ไม่มีอะไรอ่อนอย่างไรหรอก ยายแก้ก็เสียใจ คนใช้เศรษฐีเบ่งเอกกับข้าวนั้นโอนทั้งไป พระคุณเจ้าที่ นิมนต์อา漫นั้นท่านก็บอกว่า ทำไม่เอาของเข้าไปทั้งเสียล่ะ เศรษฐีบอกว่า ข้าวกังปลาเมื่อคืนนี้ก็บอก เอกกังปลาของดิฉันไปทำกับข้าว เอามาจันได้รีจะมีรสรอว่าอย่างไร

พระคุณเจ้าก็บอกไปอามา ไปอามา เขายังใจไปอามา คนใช้อุดรนทนไม่ได้ ก็ไปเก็บ มาใส่ถาดตามเดิม ก็อามาถวายพระคุณเจ้า พระคุณเจ้าก็จันข้าวก้อนนี้แหล่ รู้สึกว่ามันอ่อนอย่างมาก (ตามคำแนะนำที่เขานอนเก่าเด่ามานะยะ) รู้สึกว่าข้าวของตายยานี่อ่อนอย่างมาก รู้สึกว่ามันหอมหวานหรือ หวานฉันว่าอย่างนั้นเตอะนะ กับข้าวทุก ๆ สิ่งอย่างที่มากมากเหลือเกินนั่นสูของแก้ไม่ได้ สูญเสียของ ความศรัทธาไม่ได้ เป็นอันว่าจันเสร็จเวียนร้อยดีไปแล้ว เศรษฐีรู้สึกว่า "ไม่ค่อยจะพอใจพระอยู่ เหมือนกัน กลับบ้าน แหนไปนิยมจันข้าวกังปลาอยู่" ได้ว่ายังนั้นนะเห็นเป็นอ่อนอย่างไปได้

ตายยกมาทำบุญกันว่าตายนี่เรากลับไปบ้านเราจะเอาข้าวที่ไหน ข้าวอามาทำบุญหมดแล้ว ยายแก้ก็บอกว่า ชื้อ วันนี้เรามี้ม วันนี้พระฉันข้าวของเรานะมี้ม เราก็มี กลับไปบ้าน ข้าวที่ไม่มีในหม้อ ไปเบิดหม้อเดิม กับข้าวบิบูรรณ์ในครัวมี มีพร้อม เข้าเวียกกว่า อ่านจากของจิต- ศรัทธาอันแข็งแกร่ง นี่บุญกุศลยังนั้นจึงได้ส่งให้สองคนตายไม่อุดอย่าง ส่วนเศรษฐี ความตั้งใจ ของเขามีแนวโน้มจะไม่มีความเจริญ

จากตัวอย่างนิทาน 2 เรื่องข้างต้น เราจะเห็นว่าคตินิยมและความเชื่อของกลุ่มชนในภาคต่างๆ ของประเทศไทย มีความคล้ายคลึงกัน เป็นสิ่งที่ผูกอยู่ในจิตใจมนุษย์คนไทย เพราะเกิดจากพุทธ- ศาสนาเป็นเครื่องอบรมบ่มนิสัยเป็นรากฐานทางความคิด เรื่องค่านิยมเหล่านี้ดังกล่าวไว้ถึงผลกุศลในเรื่องไตรภูมิพระร่วงตอนหนึ่ง¹

¹ พญาลิไทย ไตรภูมิพระร่วง หน้า 635

“อันว่าคนหงษ์หลายอันเกิดในสังสีห์โดยนิั้น ก็เทียรย่อมดังนางผู้หนึ่งชื่อนางปทุมาวดี และมีลูกชาย 500 คน เมื่อชาติก่อนพื้นนานั้นเป็นดังนี้ เมื่อนั้นยังมีนางผู้หนึ่งเข้าญี่ใจแล้วนั้นไปไถนาและงานจะเอาข้าวไปส่งผัวนางฯ นางนั้นจึงเอากะเรือข้าวใส่ไปบนหัวเมะ ว่าทูลหัวไปแล้วฯ ครั้นว่าไปเดินทางแม่น้ำจึงเห็นพระบํตเตยกโพธิเจ้าพระองค์ 1 งานนักหนา และนางนั้นมีใจใส่สักขา¹ ยินดีจึงรำพึงในใจว่า ควรกุศลawayบินทบาทแก่พระบํตเตยกโพธิเจ้า และนางนั้นจึงเอารักษาไว้ในบาร์ตรแล้วนางจึงเอารักษาไว้ตอกยันระคนด้วยน้ำผึ้ง และน้ำเป็นก้อนได้ 500 ก้อน และจึงเอารักษาไว้ในบาร์ตรลงเหนือข้าวสุกนั้นเล่า นางจึงทอดดาวไปแล้วเห็นดอกบัวหลวงหมู่ 1 เกิดมีในสาระแบบหนทางนั้น นางจึงไปเก็บเอารักษาไว้ในบ้านน้ำแล้วนางจึงเอารักษาไว้ในบาร์ตรนั้น และดอกบัวที่เหลืออยู่นั้น แล้วจึงวางลงในที่พระบาทพระบํตเตยกโพธิเจ้า แล้วนางกวยบูชาแล้วให้วิหารพระบํตเตยกโพธิเจ้า นางจึงประรอดนาว่าดังนี้ ด้วยผลานิสงส์แห่งข้าแลเข้าได้บูชาพระบํตเตยกโพธิเจ้าด้วยข้าวตอกยันระคนด้วยน้ำผึ้ง 500 ก้อนนี้ ของข้ามีลูกชาย 500 คน ด้วยผลบุญอันข้าได้อeraตอกบัวหลวงมาบูชาพระบาทของผู้เป็นเจ้านี้ ถ้าแล้วข้าเดินไปแห่งใดของมีดอกบัวพูนเกิดขึ้นมารองดืนข้าไปจังได้ทุกๆ ย่าง สบสร้านทุกเมืองอย่าได้ขาดสายตาเลยฯ ครั้นว่านางประรอดน้ำแล้วก็ให้ว่าลาพระบํตเตยกโพธิเจ้าไปโดยกิจของนางนั้นแลฯ อยู่จำเนียรเจียรกาลไป ครั้นว่านางนั้นสั่นอยุ่สม์ในเมืองคน จึงอาตนไปเกิดในเมืองพ้า และเสวยสมบัติอันเป็นทิพย์นั้นฯ ครั้นว่าสั่นอยุ่ในเมืองพ้าแล้ว จึงมาเกิดในมนุษย์โลกนี้ໄส์ นางก็มีใจเกลียดในครรภท้องแม่นั้นแลบรรรณาลงมาเกิดในดอกบัวฯ ครั้นว่านางสั่นอยุ่สม์แล้วจึงลงมาเกิดที่ในดอกบัวหลวงดอก 1 อันมีอยู่ในสาระฯ หนึ่งมีอยู่แบบตื้นเข้าพระหิมพานต์รยบ่อมลงมาอาบันน้ำในสาระนั้นทุกวัน” และด้วยบุญที่นางใส่บาร์ตรพระบํตเตยกโพธิเจ้า นางก็ได้ตามที่ประรอดนา “แล้วนางเกิดมาໄส์ ครั้นว่านางรู้ย่างรู้เดินเล่นໄส์ ครั้นว่านางย่างเดินไปแห่งใด ก็ได้เทียรย่อมมีดอกบัวหลวงอันนานพูนเกิดขึ้นมาแต่แผ่นดินแล้วรับมารองอาตินางทุกย่างนางเดินไปนั้นฯ ด้วยผลบุญอันิสงส์แห่งนางอันได้อeraตอกบัวหลวงบูชาพระบาทพระบํตเตยกโพธิเจ้าแต่ก่อนฯ แล้วนางได้ประรอดนานนั้นแลฯ อยู่จำเนียรเจียรกาลไปทางกีทรงครรภ์อ้วน 10 เดือน จึงคลอดชาวเจ้าราชกุமารหงษ์หลาย 500 คนในพระราชนมเทียรนั้นแลฯ เจ้ากุമารผู้เป็นพี่นี้ได้รับอิทธิพลจากภรรยาในรักแต่คนเดียว ส่วนว่าเจ้าราชกุมารหงษ์หลาย 499 คนนั้นໄส์ ติดอยู่แต่ภายนอกกรนนั้นแลฯ”

จากข้อความตอนหนึ่งของเรื่องไตรกุฎิพะร่วง ทำให้เห็นว่าพุทธศาสนาเป็นต้นเค้าของคำนิยมในคติชาวบ้านนางประการ เช่น การทำความดี และจะต้องได้รับผลดีตอบแทน จึงนับว่า พุทธศาสนาเป็นเครื่องกำหนด ความเชื่อและทัศนะบางประการในคติชาวบ้านให้คติชาวบ้านของทุกๆ ภาคมีส่วนหนึ่งหรือคล้ายคลึงกัน

^{1,2} เรียนกามอักษรจะทันฉบับ